

המשך דיון בדברי הספר ויואל משה

הרב אלימלך טייטלבוים

לכבוד 'קדושת ציון'

בפעם הקודמת ששלחתי דיונים בסוגיות שהועלו בספר 'ויואל משה' הנדון היה בנושא: מה היחס של התורה לגבי מגורים בא"י של כאלו שעדיין אינם שומרים תורה ומצוות, כאשר מצד אחד יהודים אלו רח"ל מטמאים את ארצנו הקדושה אך מאידך עצם שהותם כאן לפחות מקיימים המצווה של ישוב א"י, כאשר בבית מדרשו של הרבי מסאטמר נקטו שזה שהם גרים כאן זהו דבר שלילי, ואין בזה מצווה, והעלנו נידונים בדבריהם, הפעם נמשיך את הנושא בדבריו של ביואל משה עצמו בספר, וקודם נביא את דברי חז"ל שעליהם מתבססת הסוגיה:

וזה לשון הילקוט שמעוני על איכה סימן תתרל"ח: זכור תזכור – תני ר' חייא משל למלך שהלך לחמת גרר ונטל בניו עמו, פעם אחת הקניטוהו ונשבע שאינו נוטלן והיה נזכר להם ובוכה ואומר הלואי יהוון בני עמי אע"פ שמקניטים אותי, הדא הוא דכתיב (ירמיה ט) מי יתן במדבר מלון אורחים, אמר הקב"ה הלואי יהוון עמי כמו שהיו במדבר שהיו מלינין עלי, ודכוותיה (יחזקאל ל"ו) בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה, אמר הקב"ה הלואי יהוון עמי בארץ ישראל אעפ"י שמטמאין אותה, עכ"ל המדרש.

מהמדרש הזה נראה כי עדיף שיגורו בא"י אע"פ שמטמאים אותה, כעת נביא את תגובת היואל משה שמתייחס למדרש הזה, ומנסה להסביר אותו בב' אופנים אחרים שפירוש המדרש הזה הוא לא כפשוטו, ואנו נדון האם ניתן לפרש כדבריו בדברי המדרש:

וזה לשון היואל משה (מאמר שלוש שבועות סימן ק"ג) והאפיקורסים אומרים פירוש זר בדברי הילקוט סוף מגילת איכה בפסוק זכור תזכור אמר הקב"ה הלואי יהיוון בני עמי בארץ ישראל אע"פ שמטמאין אותה, ומצאו בזה מציאה להטעות חסרי דעת שחשוב בעיני הקב"ה רשע וכופר אם הוא בארץ ישראל **וזה כפירה בכל התורה כולה** שמבואר כמה פעמים ההיפך מזה בפירוש. וז"ל הילקוט שם – מי יתנני במדבר מלון אורחים, אמר הקב"ה הלואי יהיוון בני עמי כמו שהיו במדבר שהיו מלינין עלי, ודכוותי' בית ישראל יושבין על אדמתם ויטמאו אותה, אמר הקב"ה הלואי יהיוון בני בארץ ישראל אעפ"י שמטמאין אותה. והנה ז"ל הרמב"ן בסוף פתיחתו לסדר דברים: שלא יאמר אדם לא נוכל לרשת את הארץ כי אין אדם שלא יחטא ומיד תהיה מדת הדין מתוחה כנגדו ונאבד, ולכן הודיעם משה רבינו עליו השלום כי הקב"ה רחמן מלא רחמים כי הסליחה והמחילה ממנו ית' סיוע ועזר לבני אדם בעבודתו, וכעין שאמר הכתוב כי עמך הסליחה למען תורא עכ"ל (של הרמב"ן).

ומבואר בזה שאף העובדים את השי"ת פחדו מירושת הארץ יען אשר אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא וח"ו יאבדו עי"ז שמה כי שם מדת הדין מתוחה על כל חטא, והוצרך הכתוב להודיעם שהקב"ה עוזר ומסייע לבני אדם בעבודתם ע"י סליחה ומחילה, ועד"ז המה דברי הילקוט, כי נודע שכל חטא שבעולם יש בו טומאה ומטמא את הארץ וכיון שאין צדיק בארץ שלא יחטא מפחדים גם העובדים השי"ת יען שמגיע להם לפעמים איזה חטא מחמת התגברות היצר וזה מביא טומאה לארץ כמ"ש הרמב"ן שמפחדים שלא יאבדו עי"ז, ועל אלו אמר הקב"ה הלואי שיהיו עמי בארץ ישראל אעפ"י שמטמאין אותה לפעמים מחמת איזה חטא.... התאונן הקב"ה שאינם בארץ ישראל אע"פ שמתגבר עליהם היצה"ר באיזה חטא שמביא טומאה, כי הקב"ה עוזר להם בסליחה ומחילה ע"י שעושי תשובה, אבל לא ח"ו על הפורשים מהתורה... וכן מבואר קישור לשון המדרש שהתחיל לומר מי יתננו במדבר, אומר הקב"ה הלואי יהיוון בני עמי שהיו במדבר שהיו מלינין עלי, ודכוותי' בית ישראל יושבין על אדמתם ויטמאו אותה עכ"ל (של המדרש).

ולכאורה למה האריך לפרש לעשות דמיון כדור המדבר ודכוותי' הלא היו הרבה דורות אח"כ בארץ ישראל שהיו בהם הרבה עונות מרובות וחמורות ממה שהי' במדבר, כגון ע"ז ושאר עבירות, הלא דור

המדבר היה דור דעה ולמדו כולם תורה ממשה רבינו ועבדו השי"ת במדריגות גבוהות ועצומות, והעוונות שעשו לפעמים כמוזכר בקראי היו בזה טעמים ועניינים נסתרים באיזה דרך שהיה אפשרות להיצה"ר לפתותם בכך, כמובא כל זה בספרים הקדושים, אלא שסביביו נשערה מאוד ואין זה כמו שסוברים המוני עם... ובפירוש אמרו חז"ל גם על חטא העגל לא היו ישראל ראויים לאותה מעשה אלא להורות תשובה, ומבואר בפרקי דרבי אליעזר סוף פ' מ"א כל אותו הדור ששמעו קולו של הקב"ה בהר סיני זכו להיות כמלאכי השרת, ובמותם לא שלטה בהם רמה ותולעה, אשריהם בעוה"ז ובעוה"ב ועליהם הכתוב אומר אשרי העם שככה לו. ובזוה"ק פרשת שלח דף קס"ג ע"א אומר על דור המדבר זכאה דרא דא מכל דרין דעלמא ופרחי לגבי מתיבתא דרקינא ואינון דאתחזין פרחי לגבי מתיבתא עלאה. על ההיא דרא כתיב אשרי העם שה' אלוקיו. ועכ"פ זה וודאי שדור המדבר היה מלא תורה וקדושה, ולכן האריך לומר בפירוש הדמיון לדור המדבר, שאך באופן זה אומר הלואי יהיו בני עמי כדור המדבר אף שגם המה עשו מעשים שיש בהם טומאה.

אבל אין מקום להעלות על הדעת לטעות בזה על פושעים ורשעים עכ"ל היואל משה.

הויו"מ ממשיך וכותב עוד ביאור על דברי המדרש. ברם לפני שנביא ביאורו השני, נעיין בביאורו הראשון.

כפי שראינו בפרקים הקודמים, שיטת היואל משה היא לנקוט בדרך של גוזמא גדולה כדי להציל מהקלקול שהיה אצל הציונים הקדמונים, גם כאן ראינו שהויו"מ כתב: והאפיקורסים אומרים פירוש זר בדברי הילקוט... שחשוב בעיני הקב"ה רשע וכופר אם הוא בארץ ישראל... **וזה כפירה בכל התורה כולה** עכ"ל. ברם הויו"מ הביא (במאמר ג' שבועות באמצע סימן מ') בזה"ל: ומבואר בטו"ז הלכות ראש השנה סימן תקפ"ב ס"ק ג' דלכן אומרים מלוך על כל העולם **כולו** שהוא כפל לשון, דמלשון **כולו** בלבד י"ל שהוא **רובו ככולו** א"כ מ"ש הויו"מ **וזה כפירה בכל התורה כולה** הוא בוודאי גוזמא. וגם הויו"מ בעצמו כתב אח"כ: שמבואר **כמה פעמים** להיפך" אבל לא שזה כתוב **בכל** התורה **כולה**.

אך גם הפירוש עצמו יש בו מקום גדול להבין כי הוא נאמר על דרך שלא ניתן מקום של כבוד לרשעים מה שעלול להביא קלקול רב, אך למעשה מי שיש לו שאלה פרטית אם להעלות שאינו שותמ"צ לא"י כן יעלה אותו, דהנה בקשר למה שהביא הויו"מ מה שכתוב בפרקי דרבי אליעזר "אשריהם בעוה"ז ובעוה"ב" יש לציין שהרד"ל בפירושו לפרקי דרבי אליעזר (שם אות צ"ב) כותב שהפרקי דרבי אליעזר נוקט כדעת רבי אליעזר בסנהדרין דף ק"ח ע"א.

ושם במשנה מובא פלוגתא בין רבי אליעזר ורבי עקיבא. רבי אליעזר נוקט שדור המדבר יש להם חלק לעוה"ב ורבי עקיבא אומר שאין להם חלק לעוה"ב. (ובפשטות צריכים לומר שגם דברי הזוהר שהביא הויו"מ הם כדעת ר"א ולא כדברי רבי עקיבא) גם בעל החובות הלבבות בשער הבטחון פרק ד', דן בשאלה המפורסמת מדוע לא כתוב בתורה שכר ועונש בעוה"ב, רק הזכיר שכר ועונש בעוה"ז. הוא מביא הרבה סיבות וסיבה אחת היא שבני דור המדבר היו במצב של סכלות ומיעוט ההבנה ולכן לא היה שייך לדבר אליהם על שכר ועונש בעולם הבא, מ"מ אף שהיה אפשר לומר שדברי הילקוט שמעוני הם שלא כדברי רבי עקיבא, ברם וודאי שעדיף לומר שדברי הילקוט הם אליבא דכולי עלמא, ואין סיבה להעמיד את דברי חז"ל דלא כר"ע, ומצינו בדברי הפסוק בתהילים צ"ה: "אל תקשו לבבכם כמריבה כיום מסה במדבר אשר נסוני אבותיכם בחנוני גם ראו פעלי ארבעים שנה אקוט בדור ואמר עם תעי לבב הם והם לא ידעו דרכי אשר נשבעתי באפי אם יבאון אל מנוחתי" והוא אזהרה לדור שלנו שלא נלך בדרכם כמו שכתב שם הספורנו, שהוא לבני קיבוץ גליות שקודם ביאת המשיח! (וזה ההסבר למה הילקוט הביא את הדוגמא מדור המדבר, כי עליהם נגזר בגלל התלונות שלהם שלא יכנסו לארץ, ואעפ"כ אומר הקב"ה שהוא היה מעדיף אותם עם התלונות! וזה באמת דבר נורא שאפי' עם החטא עצמו שלא מאפשר להם לבוא לארץ, אפי' עמו הקב"ה היה מעדיף להיות)

יתר על כן גם אם נאמר שדברי הילקוט הם שלא כדברי רבי עקיבא **הרי הפסוק שהביא מיחזקאל פרק ל"ו פסוק י"ז** בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה **מדבר מחטא עבודה זרה ושפיכות דמים** שהרי בפסוק שלאחרי זה (פסוק י"ח) כתוב ואשפוך חמתי עליהם **על הדם אשר שפכו על הארץ ובגילוליהם טמאוה**. הרי ששלימות הלשון ביחזקאל מדבר גם על עבירות חמורות לכו"ע, נמצא שלכאור' דברי חז"ל אלו נשארים כפשטן, ולא ניתן לדחוק בהם את הפירוש הזה.

הויו"מ ממשיך בזה הלשון: ויש לפרש עוד במאמר הילקוט הנ"ל, דהנה מבואר בגמרא ע"ז דף ה' דלא קיבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא יהא מלאך המות שולט בהם, ואי לא חטאו לא הוי מייתי אלא

שגרם החטא ונגזירה הגזירה של מה"מ ר"ל. ואמרו במשנה דמסכת אבות על כרחך אתה מת, אלא לעתיד כשיתוקן הכל יהיה בלע המות לנצח ולא יהיה עוד מיתה בישראל. והנה בירושלמי פ"ט דמסכת כלאים סוף הל' ד' (זה נמצא בהלכה ג' א.ט) ארונות שהיו באים מחו"ל לא"י אמר רבי בר קריא לר"א מה הועילו אלו, קורא אני עליהם ותבואו ותטמאו את ארצי במיתתכם, ויש שם פלוגתא בזה. ובזה"ק החמיר מאוד כדעת המחמיר שבירושלמי שאותן המובאין לא"י אחר מיתתן מטמאין את הארץ, וצ"ל ההסבר בזה דאף שלדעתם ז"ל מביאין בקבורת המת בא"י טומאה לארץ כי המת מטמא, מכל מקום לא הקפיד הכתוב בזה אלא על המביאין אותן לארץ ישראל אחר מיתתן, משא"כ הבאים לשם מעצמם בחייהם ומקיימין שם תורה ומצוות אף שע"כ הוא מת אח"כ וכיוון דקבורת המת בארץ מביא טומאה לארץ אין נפקא מינה בזה בין המתים בארץ ישראל או מתים בחו"ל, כי לענין הלכה בדיני טומאת מת אין נפק"מ באיזה מקום הוא מת, מ"מ אותן הראויים לבוא שם בחייהם לקיים שם תורה ומצוות לא הקפיד הכתוב על מה שסוף כל סוף במיתתם שם מביאים טומאה בארץ, וע"כ אמר במדרש הנ"ל הלוואי שתבואו מעצמיכם אף שסוף כל סוף תטמאו את הארץ במיתתכם שמה ולא תהי' מן המובאים שמה לאחר מיתה, וסובר אותו הילקוט כדעת הזוה"ק והמאן דאמר שבירושלמי... אבל לא מיירי כלל מאותן הטמאין ומטמאין את הארץ ויכעיסוהו בתועבותם ר"ל. עכ"ל הויו"מ.

זאת אומרת שלדברי הויו"מ כעת, החידוש במדרש הוא שטוב לבוא לארץ אפי' שאח"כ ימותו שם ואז תהיה טומאה בארץ, אז מלבד עצם החידוש שבדבר, ושזה אף עומד בסתירה לכל מהלך הגמ' ירושלמי שם אשר אדרבה כל כולה מאריכה לבאר את ההיפך המוחלט עד כמה חשוב דווקא להיקבר בארץ, וכמה הרבה יותר חשוב מלהיקבר בארץ זה גם להיפטר בארץ! (יעו"ש) והוא מנסה להוציא מהמאן דאמר הזה נקודה הפוכה למהלך הסוגיא שם המדברת כולה בשבח המגורים בא"י, הרי שמלשון הילקוט נראה שדיבר להדיא ממלך שגירש את בנו ואח"כ היה מתגעגע אליו למרות שהיו מקניטים אותו כשהיו עמו. הילקוט אינו מדבר מזה שהבנים היו מתים ואביהם היה מתגעגע לגופותיהם, גם כתוב: בילקוט שמעוני אמר הקב"ה הלוואי יהוון עמי כמו שהיו במדבר שהיו מלינין עלי, ודכוותיה (יחזקאל ל"ו) בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה.

אמר הקב"ה הלוואי יהוון עמי בארץ ישראל אעפ"י שמתמאין אותה עכ"ל הילקוט. מדברי הילקוט עולה בבירור ובלי שום ספק שאינו מדבר מטומאות המתים.

ראוי בהקשר הזה לצטט את דברי הגמ' מיד אחרי 'שלוש השבועות' כתובות קי"א "אמר רבי אלעזר כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון שנאמר ישעיהו לג, כד וכל יאמר שֶׁכֵּן חֲלִיתִי הָעַם הַיִּשְׂרָאֵל בְּהַ נְשֵׂא עֹן א"ל רבא לרב אשי אנן בסובלי חלאים מתנינן לה אמר רב ענן כל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח כתיב הכא שמות כ, כ מזבח אדמה תעשה לי וכתוב התם דברים לב, מג וכפר אדמתו עמו עולא הוה רגיל דהוה סליק לארץ ישראל נח נפשיה בחוץ לארץ אתו אמרו ליה לרבי אלעזר אמר אנת עולא עמוס ז, יז על אדמה טמאה תמות אמרו לו ארוננו בא אמר להם אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה"

הויו"מ מסיים: ויש גם פירושים אחרים ברורים ופשוטים במאמר הנ"ל, אלא שאין כדאי להאריך כל כך. עכ"ל הויו"מ.

ובע"ה נזכה בזכותה של א"י שלא נזדקק כבר לשאלה הזו יותר, וכל יושבי ארצנו הקדושה ינהגו בקדושה ובטהרה המחויבים בארצנו הקדושה.